

охтирський Троїцький монастир став одним з найбільших в Росії, а за красою і величчю поступався лише славнозвісному Святогорському монастирю”; „В окрестностях Ахтырки, на правом берегу Ворсклы (на так называеомой горе Ахтыр), – остатки упраздненного Троицкого монастыря...”. Арцибашев змальовує також монастирську гостиницю, бульвар, лікарню, училище, військовий клуб та інші споруди, відомості про які збереглися в документальній літературі, а деякі з них існують в Охтирці й зараз.

Арцибашев використав яскраву кольорову гаму, в якій важливе місце відведено зеленому кольору. У спогадах Агафонова зазначено, що жителі називали своє місто „зеленой Ахтыркой”. Ось як у романі „Санін” змальовано його живописні околиці: „Вся гора была покрыта рощей и казалась курчавой от зеленых верхушек дубов”; „Лес был так зелен и красив, везде было так тихо, светло и ярко”. Ці описи також знаходять свій відповідник у довідкових джерелах: „Мальовничі землі, де стоїть, мов у вінку мішаних та хвойних лісів Охтирка”.

Отже, Сумщина, а саме – Охтирка, яка на все життя залишалася для Арцибашева своєрідним „маленьким раєм”, зображена у романі „Санін”.

АРХЕТИП МАТЕРІ У ЛІРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ПРОЗІ ЄВГЕНА ГУЦАЛО

Доп. – Шкробот Л., ЖТ-51

Наук. кер. – ст. викл. П’ятаченко Ю.В.

1. Архетип (грец. агске — початок і іуроз — образ) — прообраз, первісний образ, ідея. За Платоном, — це “ейдос», образ, що осягається інтелектом; за Блаженним Августином, — споконвічний, наявний в основі пізнання образ. Особливого значення архетип набув в аналітичній психології К.-Г. Юнга, де він співвідноситься з несвідомою активністю людини, хоч і не визначається нею. А. закладений в основу чуттєво-настрійових комплексів, визначаючи їх автономію, найяскравіше постає у міфах, фантазіях, снах, галюцинаціях, художній творчості тощо

у вигляді справдана стійких мотивів та асоціацій, названих Сигом архетипічними ідеями, що існують поряд з інстинктами. До вроджені психічні структури, зосереджені в глибинах “колективного несвідомого», які закладають підвалини як специфічно національної, так і загальнолюдської символіки. Людська душа має в собі розмаїті архетипу: тут і апріорні умови інтуїції, і первісні форми осягнення довкілля та внутрішнього світу, і позачасові підстави думок і почуттів, відображені у багатстві міфологічних тем, і колективний осад історичної минувшини, закарбований в етногенетичній пам'яті і тому наділений архаїчною прикметою. До архетипу матері у своїй творчості зверталися Тарас Шевченко, Марко Вовчок, Павло Тичина, Андрій Малишко. Серед прозаїків-шістдесятників архетип потужно реалізований у лірико-філософській прозі Євгена Гуцала.

Роздумуючи над проблематикою і художнім стилем, над проблемою відображення матері Є. Гуцало, літературознавець М. Жулинський, відзначив його “уміння витворити емоційну атмосферу ситуації, павутинно тонкий психологічний малюнок доброго вчинку”.

2. Головні риси новаторства Є. Гуцала-новеліста – насамперед у глибині відображення душі звичайної людини, у відкритті незвіданих багатств її духовного, емоційного життя (“Ходімо до мене, Іване”, “Скупана в любистку”, “Олянка”, “Ликора”, “Жартували з Катериною”, “Хустина шовку зеленого”, “Арсен та Надька”, “Пісня про Варвару Сухораду”, “Пісня про квашені огірки”, “Пісня про Карпа Окипняка” та ін.); у пафосі авторського поклоніння жінці-матері, подиві перед її силою, часто вираженою особливим співвідношенням чоловічого і жіночого образів. У Є. Гуцала сам автор-оповідач є першим виразником теми матері. Йому властиве уміння розповісти про людину з невичерпною, ніжною і пристрасною любов'ю, про діяльно-материнське ставлення до життя, до світу – не тільки і не так протестувати, як і наскільки приймати на себе удари життя, усім еством жаліти і прощати життєві блуди дітей (“Запах кропу”, “Копитами збито”, “Сльози землі”, “Клава,

мати піратська”, “Образ матері”, “Як вам ведеться, мамо?”, “По-хазяйськи” та ін.).

3. Повість “Подорожні” (1969) виникла з потреби дати обтяжний вихід дитячим спогадам про часи війни. Мати з сином повертається до села, звідки втекла під час боїв. Дорога стає картиною сплюндрованості землі, пустки, що її залишила війна. Але водночас дорожні пригоди показують і витривалість люду, і незнищенність душевного здоров’я народу, людяності, доброти. Як зазначає Іван Дзюба у матеріалі “Живе співвідношення між людиною й природою”: “образ матері з її “розумом серця”, чулістю до всього живого і постійним “заступництвом” за все живе – відкриває галерею таких образів матерів у пізніших повістях автора”.

У “Дівчатах на виданні” (1971) осереддя твору – колізія між природною душевністю, народним моральним чуттям (молода дівчина Килина) і формальною мораллю, зовнішньою “пристойністю”, що маскує егоїстичний розрахунок і душевну неправду (агроном Арсен Тугай та його дружина вчителька Антоніна Петрівна). Є в повісті образ тітки Пистини, що уособлює традиційну нормативну мораль села. Але, дізнавшись, що Килина вагітна, вона не осуджує її, а підтримує в бажанні мати дитину хоча б і без чоловіка. Це мало засвідчувати людяність народного розуму, що реагує на історичні зміни умов буття і береже не фарисейську догму, а дух життя. Правдивість зображення нелегкої дівочої долі за умов несприятливої демографічної ситуації на селі (Гуцало немовби сплатив частину боргу літератури цим нещасливим дівчатам і їхнім стільком драмам і трагедіям); змістовність суджень і розважань як автора, так і героїв про цю проблему, її виразна житейська і моральна окресленість, глибока характерність образу Килини; об’ємність відтворення всієї атмосфери селянського життя й органічне шукання народною мораллю нових підходів до життєвої проблематики, що враховували б соціальну реальність і водночас зберігали душевне здоров’я народу і людини, – все це надає непересічної змістовності повісті Гуцала і ставить її у ряд найкращих творів української прози піздньорадянських часів.

4. З особливою виразністю і художньою майстерністю Є. Гуцало влітає картини природи і у новели-пісні – своєрідний гімн життю, земній красі, людському щастю, вічності материнства, совісті, пам'яті, Батьківщині. У “Піснях” природа сама по собі не має ніякого значення; вона – для настрою, для “характеру”, для підсилення потрібної емоції й ритму.

Є. Гуцало – митець винятково мелодійний, що відповідає тим ознакам стилю, котрі можна назвати “супроводжувачим” ліризмом (пафос, настрій). Музика як щось глибоко внутрішнє, що йде з самої душі письменника, вихованого на майстерських співанках, найбільш відповідала філософській суті письменника, найяскравіше вираженій у створеному ним жанрі новели-пісні (“Пісня про стару хату”, “Пісня про Варвару Сухораду”).

5. У діалогії “Шкільний хліб” Гуцало змальовує побут і роботу колективу сільських учителів, джерелом для яких послужила доля сім'ї автора. Їм, у важкі повоєнні роки, ставилися в обов'язок невластиві функції, як-от нав'язування державної позики землякам, участь у збиранні колгоспного врожаю, в антирелігійній пропаганді тощо. Вчителі живуть тим же життям, що й селяни, але водночас одні з них менше, інші більше розуміють своє покликання як сільської інтелігенції. “Ми вчителі, ми не хочемо нікого обманювати”, – каже одна з героїнь повісті, Ольга Левківна, коли її хочуть змусити до фальшу. Вона – мовби совість села. На перший погляд, сільські вчителі затуркані своїм безправним становищем і бідністю, але за цим є своє душевне і моральне життя, є відчуття своєї освітянської місії. Письменник, який сам виріс у сім'ї сільських вчителів, віддав данину поваги й розуміння їхньої скромної благородної праці.

6. Для Є. Гуцала шлях до матері – це шлях до самопізнання. Особистий досвід включався в теперішнє для того, щоб глибше вирізнити важливі зміни моральної поведінки людини, про набутки і втрати людських цінностей і людяності взагалі.